

ŽIVOT A PŮSOBENÍ JOSEFA HEŘMANA GALAŠE.

POPISUJE

JAN HERBEN.

Na památku slavnosti Galašovy, pořádané ve Hranicích dne
23. srpna roku 1885 akademickým klubem Přerovským, Fren-
štátským, Val.-Meziříčským a čten. spolkem „Jurikem.“

V PRAZE.
TISKEM F. ŠIMÁČKA, — NÁKLADEM VLASTNÍM.
1885.

1079923

NÁRODNÍ KNIHOVNA

1000360553

I jen lehounký, plachý pohled na první okamžiky našeho probuzení budí v nás city plné rozechvění, hluboké úcty, obdivu. Jsou bohaty doby ty i přerozkošnými obrázky. Byliť buditelé naši mužové apoštolští, tak vznešení, jaké rodili jen první dnové křesťanství. Byli to mužové, v jejichž srdcích vyšlehla čistá ideální láska k národu trpícímu. Ký div, že také jednání těchto nadšenců často provázeno bylo všemi příznaky mladistvé lásky. Zraky jim plály při vzpomínce na milovaný národ, ale také zmitání byli mukami pochybností, obětovali statky a všečen život pro drahou vlast, ale sváděli také urputný souboj o zamilovaná písmenka *i* a *y*. Nesluší se tudíž mluvit s tak příkrou pohrdou ani o těch, jejichž kroky dnes všichni uznáváme za chybné. Kdo mnoho miloval, mnoho mu bude odpuštěno. I ti moravští Fryčajové, Trnkové a Žákové chtěli jen to nejlepší pro národ vzkříšený.

Zajímavý jest v dějinách našeho probuzování úkaz, že myšlénka ta zrodila se předně v plné síle takoruka přes noc. A jiný úkaz neméně zajímavý, že jiskra ta vznítla se na několika místech odlehlých rázem, bez předchozí úmluvy. Patrně vřela půda již všude, a myšlénka visela již v oblacích.

V Čechách Puchmajer, Jungmann, na Moravě Galaš, Fryčaj, na Slovensku Palkovič, Tablic vyslovují současně myšlenku národního probuzení. Na Těšínsku současně s Galašem působí gymnasijsní prefekt Šeršník, jenž první Slezanům hlásal nové učení. I v tom jest obdoba překvapující, že všude předcházejí Apologetové — Janové Křtitelé — kteří hlásají nutnost obrození. Jestliže v Čechách František hrabě Kynský ze Vchynic a Tetova r. 1773 jal se vrstevníkům rozmlouvat „Ueber einen wichtigen Gegenstand“ (O jednom důležitém předmětu...), z Moravy šlechtic J. Alois Hanke z Hankensteinu roku 1776 podal přímo komisi nad studiemi spis „Betrachtung über die Nothwendigkeit eines Lehrstuhles der böhmischen Sprache und Literatur in Wien.“ (Úvaha o důležitosti učitelské stolice jazyka českého ve Vídni.) Jestliže K. J. Tham v Čechách roku 1783 napsal vroucí „Obranu jazyka českého“, na Moravě téhož roku týž Hanke horlil pro „Empfehlung der böhmischen Sprache und Literatur“ (Odporučení jazyka a písemnictví českého), kterýžto spis věnoval milému markrabství moravskému a rozšířil jej hned i stručným návodem, jak naučiti se jazyku mateřskému. Později teprve nastal rozdíl v jednotlivých českých zemích. V Čechách padlo símě více na půdu úrodnou, na Moravě a na Slezsku mnoho padlo na tvrdou skálu, a na Slovensku mnoho bylo pošlapáno!

Současně s nejpřednějšími buditeli národními v Čechách pracovala na vzkrášení lidu moravského dvojice zajímavých mužů, rozdílných povoláním, osobní povahou i spisovatelskou cestou. Jsou to lékař Josef Heřman Agapit Galaš a kněz Tomáš Fryčaj.

Vinice národní neosiřela po Hankovi na dlouho. V tu dobu, kdy Hanke rozdmýchoval doutnající

jiskry ve vrstevnících svých, o prázdninách školských bylo vidati bujarého jinocha v romantických Blanenských údolích s knihami v ruce a čelem zachmuřeným. Jinoch máje vstoupiti do řádu kněžského, hloubával tu o své budoucnosti, požívaje jinak příjemného pohostinství u faráře, strýce svého. Pomocí knížete Salma nabyti měl jinoch prostředků ku vysvěcení. Tehdejší dvorský kaplan knížete ze Salmu rád zapůjčoval nadějnému bohoslovcí knihu za knihu, aby duch jeho se sílil a tužil. Jednoho dne kaplan obrátil se k bohoslovcí s otázkou: „Jak se vám líbí tato kniha ‚O chvále květin?‘“ Přímou povahu bylo viděti z odhodlané odpovědi „zdravou filosofií osvětleného“ jinocha: „že tu knihu jenom nějaký ignorant (nevědomec) složití mohl.“

Odpověď ta byla osudna. Kaplan přetrhl své přátelství, strýc své pohostinství, a bohoslovcí dáno na srozuměnou, aby se nekojil naději na prostředky k vysvěcení.

Taková příhoda vyhostila mladého muže z bohosloví (druhého ročníku) a ze stavu kněžského, k němuž prý ostatně hlubšího povolání ve svém nitru nepocíťoval. A tento jinoch nebyl nikdo jiný, nežli náš první domácí buditel národní na Moravě, Heřman Galaš, jehož památku bujaré studentstvo východní Moravy letos obnovuje a uvádí krajanům na vděčnou paměť, zasazujíc dne 23. srpna na rodný dům jeho pamětní desku.

Dosavadní mladý věk byl ztrávil Heřman dosud v rodném městě v Hranicích, kdež usmálo se nad životem jeho nebe dne 4. dubna roku 1756, tedy pět let po narození Hankově. Na křtu dostal jméno Josef Jiří Antonín; proč sám se psával Josef Heřman Agapit, není známo. Mladý věk Galašův spadá tedy též v ono pološerí, v němž odehrával se boj s věkem

sestárlym a vítězný duch s takovým přenáhlením jal se bořit všechno zastaralé, že sám velikodušný císař Josef trpce pykal za tento chvat. Hraničtí u vděčné paměti chovají dům, jenž patřival otci jeho Františkovi, třeba rodiče Heřmanovi záhy po narození jeho přestěhovali se do Blanska. Otec zabýval se v Blansku prací řezbářskou. V ten čas matička Heřmanova zaslíbila synáčka svého Matce Boží na Vranově. Neopatrná chůva totiž tak o horká kamna jej popálila, že se pochybovalo o jeho uzdravení. V tom nebezpečí matička zaslíbila syna svého stavu duchovnímu a po šťastném vyhojení oblékla jej v hábit řeholníků Paulánů, kteří měli klášter na Vranově.

Když Heřman skončil v Lipníku školy gymnasiální, byl by se rád věnoval umění malířskému, avšak slib matčin vázal jej ke stavu duchovnímu, takže musil odebrat se do bohosloví do Olomouce za trpké nonze a četných nedostatků. Bída bývá pravidelně tubou školou povah. Kdo nepodlehne, toť znak pevné příští povahy, jakáž se v budoucnosti osvědčila i při Galašovi.

Po nešťastném výstupu Blanenském, který roztrástil dosavadní úmysly Galašovy, vydal se jinouh do Vídně hledat tam svého štěstí. Rodiče nežehnali jeho krokům. Při odchodu z drahé Moravy ponejprv se nám zjevuje, že v Heřmanovi již byla procitla láska k vlasti a národu. Došel zajisté za Mikulovem na hranice rakouské, padl na kolena a loučil se s drahou svou otčinou líbaje rodnou půdu a Boha o další dobrodiní žádaje. A ve Vídni zjev jeho učinil na hostinskou „U dobrého Pastýře“, rodilou Rakušanku, dojem velice zvláštní, neboť přivítala jej slovy: „Vítej mi, dobrý Moravane, snad nejsi Husita?“

Tak se s Galašem zavřely ty kraje cizí, aniž kdo tušiti mohl, že tento mladík vrátí se jednou do vlasti jako muž vyspělý, se srdcem vroucím pro národ, s odhodlaností apoštolskou, lidumilstvím ne-
skonálním a povahou skalopevnou.

Ve Vídni živil se Heřman, jako všichni chudí studenti, pracným vyučováním po domech a překládáním spisů z latiny do němčiny. Upustil také od malířství a oddal se ranhojičství. Po několika zmítaných letech, v nichž Galaš odebral se mezi jiným do Korneuburka k vynikajícímu ranhojiči Göpfertovi a v umění svém velmi se zdokonalil, lékař Brambilla doporučil jej za polního ranhojiče ku pluku Khevenhüllerovu. V tomto postavení Galaš přeložen pak do své vlasti kýžené, do Unčova na Moravě, a to roku 1784.

To byla první šťastná cesta, na kterou strážný duch národa našeho uvedl mladého lékaře. Neboť v Unčově vedle lékařských prací svých, z nichž rozprava *De duplica cava* i v cizině pozornost vzbudila, zahorel již nejhlubší láskou k lidu, a ve prospěch tohoto lidu moravského první české práce sepsal. Zdařilé práce ranhojičské byly nejspíše příčinou, že odvolán brzy do Vídně zpět, kdež i četných mrznotostí zakusiti mu bylo pro ušlechtilou povahu, přímý a ideální vzlet jeho. Starý příznivec jeho Brambilla hájil ho však proti odpůrcům a konečně přidělil jej samému císař. tělesnému ranhojiči Göpfertovi, jemuž vrchní ranhojičská správa v celé armádě svěřena byla. S ním Galaš odebral se do Srěmu, kdež dlel arcivévoda František.

I císař Josef II. oblíbil sobě našeho Galaše pro vzornou a ráznou jeho povahu, takže mu r. 1788 svěřil tajné prohlédnutí všech armádních nemocnic. Galaš úlohu tu provedl svědomitě a bez obalu vzne-

šenému panovníku odhalil všechny nedostatky, ač sobě tím mnoho nepřátel zjednal.

Dne 13. května 1789 Galaš jmenován byl vrchním lékařem u Jaroslavské ekonomie v Haliči, kdež onemocněv sám a přece nemocné ještě obsluhuje, oslepl na obě oči, nočním čtením bez toho sesláblé. Tím pobyt jeho v Haliči se zkrátil, neboť r. 1791 poslán byl zase do Vídně ke svému jinému starému příteli, lékaři A. Šmídovi. O veliké oblibě našeho Galaše svědčí, co sám vypravuje o princi, později císaři Františkovi II.: „Ano, tento princ ledva že o mém neštěstí zaslechl, hnedka nařídil, aby jej vozka do hlavního vojenského špitálu k mému navštívení zavezl.“

Galaš se díky Bohu pozdravil. Zrak mu navrácen. Avšak zdraví jeho přece tak bylo porušeno, že sprostěn úřadu a dán na předčasný odpočinek. Tato nehoda pro Galaše, pro Hranice a pro národ byla štěstím. Neboť navrátila rodnému městu a lidu moravskému lidumila šlechetného a buditele neunavného. Do Hranic přestěhoval se 8. října r. 1791.

„Zde v lůně klidné, venkovské přírody sesláblé jeho zdraví lepšilo se včihledě, ba poškozený zrak jeho opět se zbystřil. Galaš veškero své pochvilí věnoval lidumilnému svému povolání, čímž se i jeho hmotné okolnosti tak úspěšně zlepšily, že se odhodlal vstoupiti do stavu manželského, což se stalo r. 1793; zasnoubil se s Annou, dcerou měšťana Andrla v Hranicích.“

V tu dobu pak co nejdůvěrněji přidružil se k národním snahám Galašovým, které v očích vrstevníků namnoze s podivínstvím se stotožňovaly, krajan a rodák z Kelče, Tomáš Fryčaj, kněz církevní. Tato dvojice národních buditelů zrodila se v Moravě, ostatek všickni buditelé národní sou-

časní s nimi a většinou i pozdější pocházeli z Čech. Půda moravská byla udupanější a semeno národní klíčiti nemohlo. Sychra, Trnka, Žák, Kynský — vesměs byli Čechové.

Poměr mezi Galašem a Fryčajem jest selankou pro literárního historika. Škoda, že není známa všechna korespondence jejich.

Tomáš Fryčaj narodil se tři léta po Galašovi, jakož i paměťuí mramorová deska letos v červnu v Kelči na rodném domě zasazená hlásá: „Zde roku 1759 narodil se Tomáš Fryčaj, kněz a spisovatel.“ Deska odhalena v den narození 29. června. Jsa synem nezámožného řezníka, mladistvý Tomáš odebral se na svízelná studia do Lipníka. S vytrvalostí neúmornou pracoval o svém vzdělání. Zdá se, že Galaš a Fryčajem byli tu v Lipnici současně. Jisto však jest, že Lipníku připadá nemalá česť a sláva, protože červánky národního probuzení našeho ponejprve nad ním se zarděly.

Vystudovav Fryčaj filosofii v Olomouci, měl před sebou cíl podobný, jako Galaš: otevřítí sobě dvěře do stavu duchovního. Skutečně také odešel do bohosloví Brněnského. Tehdy byl Fryčaj již poznal německé básníky — Gellerta, Hagedorna, Klopstocka, kteříž vzbudili v něm zvláštní zálibu pěstovati písně duchovní.

„Jestliže pak Fryčajovi za dřevních studií,“ pravil slavnostní řečník u rodného domku jeho, „zakoušeti bylo trpkostí všelikých, v Brně nastala mu doba zkoušek ještě krutějších. Následkem namáhavých studií duch jeho stal se zádumčivým; proto Fryčaj vybral se na zotavenou do Vídně (r. 1779), kdež mezi jiným od císařovny Marie Terezie blahosklonně v audienci byl přijat.“ Neznámo, z jakých příčin sobě audience té vyžádal. Ve Vídni potkal

se s osvíceným Sonnenfelsem a jinými vynikajícími muži.

Osvěžen výletem tím a novou společností vrátil se Fryčaj do Brna, kdež 7. září 1783 vysvěcen byl na kněze. Jakožto bohoslovec zastával rád knihovnictví v semináři Brněnském, aby získal co možná nejbohatší příležitosti k důkladnému a všestrannému vzdělání. České knihy a dějiny národa českého osvědčily také na Fryčajovi svou zázračnou moc. Národní jeho uvědomění procitlo nad starými, zvetšelymi kronikami. Když mladý kněz Fryčaj poslán byl po vysvěcení na duchovní správu do Bystřice pod Hostýnem, háral v něm již onen posvátný, čistý plamen, jež ani utrpení tělesné nedovedlo udusiti v jeho prsou.

Duchovní úřad v Bystřici zastával s horlivostí nevšední.

Ale znova mysl jeho obestřela se chmurou a duše jeho neduhem tesklivým. Z naléhání přátel odebral se tudíž opět do proudivější společnosti Vídeňské, aby se tam zotavil v lehčím zaměstnání, jež našel ve Vídni jako domácí kaplan v zámožnější rodině. O zvláštním vzdělání a vynikajících darech ducha svědčí okolnost, že jako Galaš tak i Fryčaj přišel do styků s energickým císařem Josefem II., jenž mu podával i čáku na místo výnosnější.

Zatím císař Josef zemřel, a tím naděje Fryčajovy se rozprchly, takže náš Fryčaj poslán prostě na výpomoc do veliké duchovní správy v Mistelbachu v Dol. Rakousích, kdež sice i v jazyce německém jako kazatel statečným se osvědčil, ale zachvácen byl také nebezpečným chrlením krve pro velikou námahu, zvláště kazatelskou v prostranném chrámě.

Zvláštní to podobnost s osudy Galašovými: tato nehoda Fryčaje navrátila rodné Moravě, kdež pak osud vykázal mu tak blahodárné pole působení národního. Uchýliv se Fryčaj do Vídně a zotaviv se poněkud, dán byl na předčasný odpočinek r. 1795 jako deficient s 200 zl. Fryčaj pak na odpočinek ten odebral se do Brna. Odtud trval přátelský jeho styk s Galašem, jenž mu své práce do Brna zasýlal, jemu je přehlédnouti dával, ano konečně Musu moravskou i tiskem vydati přenechal.

V hlavním městě moravském Fryčaj oddal se s duší i tělem výhradně spisovatelství českému, což jest zjev jistě smělý, o podnikavém duchu svědčící. České spisovatelství kolem roku 1810!

Jsa duchovním správcem v trestnici a zastávaje translatorství při guberniu, stal se členem Moravsko-slezské hospodářské společnosti, jejíž kalendáře překládal a jinak veškeru svou prázdeň národní práci věnoval. Tehdy již množil se v Brně kroužek oněch mužů, kteréž s vděčnou úctou po půl století teď obdivujeme. Na západní Moravě působil Sychra, v Brně i kroužek bohoslovců, v Hranicích Galaš, a na Těšínsku Šeršník. Později stal se Fryčaj ještě farářem v Obřanech a dožil se 80 let, neboť skonal r. 1839. Při vši churavosti tělesné čilý duch a jará práce udržovaly jej na životě. Spisův a spiskův jeho je značná řada.

Galaš a Fryčaj srostli tak ve přátelskou dvojici, jako známé souhvězdí starověké. Jejich osudy byly sobě podobny, jejich působení ještě podobnější. Galaš také přepustil příteli svému, aby napsal životopis jeho. Jako Vavák z Milčic byl Fryčajovi vzorem rolníka, tak v Galašovi Hranickém vylíčil vzor muže rozsáhlého, vzdělaného a probudilého Čecha.

Heřman Galaš v rodném městě svém oddal se zajisté písemnictví českému a lidumilství. Není muže snaživějšího na úhorovitém poli tehdejšího českého písemnictví. Především jal se vzývatí Musy. Doba tehdejší u nás podléhala vzorům a proudům cizím. Ani Galaš tedy neodolal, nýbrž opustiv básnictví výpravné, jal se následovati nejoblíbenější vzory básnictví lyrického; „veškeré jeho — jak nám dí — vniterné rozladění rozhodujícím svahelem přilnulo ku pění bukolickému.“ Touha po původním, přirozeném stavu člověčenstva dostavuje se vždy horoucně v dobách pohnutých, rozháraných, kdy duch lidský sevřen jest tísní a když společnost zachvacuje rozklad, pochybnost a nepokoj. Doba Josefinská byla dobou rozháranosti, doba pozdější naplnila Evropu krvavými válkami, a duch Galašův svým vlastním utrpením cítil nelaď a stísnění tím hlouběji. I hledal v toužení tom želaný klid. Heslo básníků sentimentálních dal již kdysi Rousseau svým: *Retournons à la nature!* (Vraťme se ku přírodě!)

Z takové nálady vyprýštily u Galaše *Paramythie* z Herdera a z některých jiných básníků přeložené roku 1802. Ze známých básní Herderových přeložil tu Galaš: Sněžný zvoneček, Den a noc, Lilie a růže, a nejznámější Umírající labuť. V Němcích samých Herder následovníků nenašel, ani sbírka Galašova nevydána, nýbrž leží ve Františkově Museu v Brně.

Původní pokus ve zpěvech pastýřských Galaš podal dříve sbírkou nazvanou: *Osudné povolání básníka k bukolickému pění*, v níž nade všechny jiné zamiloval si německého skladatele cukrových selanek Gessnera. Již z úvodu Galašova to vysvítá: „Tak, tichý genie, chop se Gessnerovy pastýřské písňaly, pěj na ní o čisté mladého světa

blaženosti veselé písně, a tak mé, zármutkem a žíravými starostmi a nátiskami poněkud sklíčené, zase předešlé radosti a veselosti otvírej a rozšiřuj srdce!“ Takový byl způsob nepříznivého horování u všech selankářův. Ale ani tato Galašova sbírka r. 1803 složená nespátřila tiskařského lisu. A za našich časů bylo by pozdě pro ni.

Téhož roku (1803) složil Galaš báseň *Tajemný dub*, moravskou prosaickou idyllu. Podepsal se na ní nezvykle J. H. Gallas. Jest to vlastně oslavování velikého hrdiny tehdejších vojsk rakouských, arciknížete Karla. Pokládaje skladbu tu Galaš za lepší práci svou, vydal ji tiskem v Olomouci u Ant. Škarnicla r. 1803. Vedle zajímavých míst, o vědomí českém a slovanském u našeho básníka svědčících, přetéká i tato báseň sentimentálností, rozplývající se v slzách a ženském naříkání, po způsobu básnickém tehdejších let. Ještě u Goetha ozvala se tato struna času ve „*Strastech mladého Werthera*.“

Z ostatních rukopisů tohoto básnického rázu uvádíme *Elogia Mariana*, to jest chvalosvědectví Mariánská, vytažená z písma svat. a z knih svatých otcův a učitelův církevních, a *Musu Betlemskou* (největší to nevydaný rukopis Galašův), obsahující v sobě sbírku starých a nových písní vánočních, s připojenou zprávou o bývalých v tom samém čase nábožných obyčejích a ceremoniích, o koledě vánoční, zvláště pak valašské, opis končiny (krajiny) Betlemské, hory Radhoště a salašáků valašských, pravých arkadů moravských. K. Šmídek napsal o této Muse: „Nahlédnuvše podrobněji v nadřečenou *Musu Betlemskou*, shledali jsme, že tu nejsou ani podána sama původní skládání Galašova, alebrž že hojně písní tam opsaných vzato jest od jiných skladatelův.

od Fryčaje, od bratří českých, od Kadlinského, Adama z Plintovic a jiných neznámých básníkův."

Jméno Galašovo rozhlásilo se však po Moravě sbírkou Fryčajem vydanou, totiž Musou moravskou (roku 1813). Druhý svazek následoval pak až r. 1825 z tiskárny Olomoucké. Tato Musa moravská rozšířila se bleskem po Hané, na Slovácích a Valaších i mezi Horáky, vybízela k smíchu, žertu a veselosti, mnohdy ani pohoršení se nevyhýbajíc, a vykonala v pravdě největší poslání Galašovo po Moravě. Vedle duchovních písní Fryčajových, jež lid ve chrámech zpívatí počal, žerty a klepy Musy moravské byly asi prvním „říkáním“ lidu moravského bez rozdílu, v nichž lid slyšel svou řeč, jež si oblíboval a konečně i tak oblíbil, že podnes hojně najdeš v selských domech exempláře této literárně podivné sice, ale posláním svým předůležitě knihy.

Musa moravská obsahuje v prvním oddělení „písně duchovní a mravní“, dle způsobu Fryčajova kancionálu, pak následují „písně o některých truchlivých okolostojícnostech a příhodách,“ které končí ódou u Kostnice a rozjímáním o věčnosti. „Mravní a rýmovní propovědi“ v další části měly sloužiti dítkám ve škole za předpisy, jako :

Kdo rozsívá ctnosti, bude žít v hojnosti
zde i na věčnosti, jemnější radosti.

Tehdejší přísnou censurou proklouzlo i nejedno místo, jež pro svobodomyslnost svou snad i nyní vzbudilo by poplach. Mezi pověr hloží dle Galaše patří zajisté :

— — — pověra a mnišské baluchy,
hloupá víra v příšery a rohaté duchy,
amuletův nošení nebo škapulirův,
svého těla hyzdění, pálení kacírův."

Ostatně i jindy už Galaš osvědčil ducha nad obyčej svobodomyšlného, nad předsudky povznešeného. Zhloubav se v selankách svých ve šťastný onen věk, „kdež ještě nejstarší v čeledi hospodář byl spolu knězem a králem,“ žaloval: „Více tehdejších míval Bůh ctitelů, než nyní, když se mu ještě pod širým nebem v posvátném háji jen na dřevěném, květnými věncemi od nevinné mládeže ozdobeném oltáři, při sprosté, sedlské hudbě konávala oběť. Větší zajisté zalíbení měli nebešťané v jejich sprostých, ale srdečných písních, než v naší nynější, při službách božích zvučné a nádherné hudbě, ana více k roztržitosti nežli k líbeznému, bohobojnému citu a ducha k svému Tvůrci pozdvihování slouží.“ Místa tohoto opatrný censor nepropustil. Obráží se v něm věk Galašův, v němž zahájen boj proti poutím, kláštery rušeny a rozumování o víře zaměstnávalo všechny myslí.

Hojné jsou v další části Musy prapovědi o lásce k vlasti. Lid liboval sobě zvláště ve druhém oddělení Musy, kdež složeny byly „pelní neb veské a sedlské písně.“ Znali je lidé po dědinách deklamovati, vtipkovali jimi a škádlili se. Nelze upříti, že přetékají často nevкусem, že vtip i žert bývá obhroublý. Ceny básnické v nich hledati bylo by marno. Ale zdá se, že přes to Galaš uhodil na strunu tehdejších trudův a radostí pracovitého, robotného lidu, jenž v hrubším slově i žertu si liboval. Právě tu píseň, kterou aesthetic uvádí za doklad nevкусu, slýchávati bylo do nedávna ještě na dědinách:

Z vsi pocházejí: kuřata,
husy, kačeny, selata,
moráci, tučné holuby —
pro nádherných pánů huby.

Kdož sejry, máslo působí,
leč sprostné, sedlské roby?
Kdož do měst nosí smetanu
a sladkou ovocnou manu?

A přece mnozí mrzáci
směji říci: žeť jsou sedláci
jen nemravná chánovina —
na niž všudy lepší špína...

Spisků Galašových jiných, z nichž některé latinsky, ano i německy psány jsou, bude do 20. Mnoho v nich dobrého, málo ceny trvalé; mnoho užitečného, málo aesthetického. Tak leží mezi nevydanými rukopisy překlad spisu Fénelonova Duchovní rozjímání na každý den v měsíci, jež Galaš zčeštil dle německého překladu Karolíny Pichlerovy; dále Pobízka všech věrných Hranicánů k ujednání a nařízení zvláštní dle příkladu Třebovické vlastenecké slavnosti v jejich otcovském městě vydaná od jejich spolukrajana J. H. G. r. 1823, čímž Galaš vybízel rodáky ke zvláštnímu spolku ušlechtilému. Německy sepsal dějiny Hranic: *Kurzgefasste Geschichte... von Weisskirchen* atd. atd. Na probuzování lidu však všechny tyto spisy dohromady neměly toho vlivu jako Musa moravská.

K naznačení osobní, žulové a neúporné povahy Galašovy mohli bychom příkladův uvést přes počet. Vizme však, jak miloval a vážil si řeči opovrhovaného lidu. V úvodě k *Osudnému povolání* horuje: „Vím sice, co docela zněmčilí řeknou, a slyším již z daleka jejich potupného chechtání, mé uši bolestně obřezující ohlas, an takto zní: „Ha, což to za pošetilá opovážlivost, Gessnerovu Musu z plodné německé půdy na pustý slavanský (Galaš píše tak) louditi suchopar?“ Ale neděs se tím mojich zněmčelých vlastenců potupným chechtáním a svého

vlasteneckého jazyku nevděčným a lehkovážným pohrdáním, má dobá bohyně!“

Tato útočná slova censor ustříhl. Nepříjemně se ho dotýkal projev vlastenectví tak upřímného. Dále pokračoval Galaš: „Nevěř jim, že tak plana jest a studena slavanského jazyka půda, že by docela neschopná byla ku přesazení rozkošných tvého Milika Kvíteků, neb dostal jsem jich onehdy z Nejedlého české zahrádky spanilou kytku. Ano i toho svědectvím Polyhymnie jistý jsem, že již tehdaž, když ještě tvá vlastní ouhorem ležela, líbezná plodila ovoce, totiž pod pilnou Moravských Bratří péčí a opravou. Od oné však truchlivé doby, co jejich Beránků jakýmsi strachem zplašené ven s vlasti se rozprchlo stádo, tak hustým trním a bujnou zněmčilostí zarůstalo pejřavkou, že to sám za Herkulovu pokládám práci, celý ten neřád z moravské dobromluvnosti Komenského vyplniti dvojzubem. Nicméně přece já vroucnou vlasteneckou nutkaný láskou pokusím se v tom, jakžkoli tuze a takměř dvě sta let již zpuštěném poli aspoň svůj pilně vzdělávati podíl. O by Krasopán moje srdečné vyslyšel kýžení, by ospalého ducha mých milých vlastenců k pilnému vzdělávání a zvelebování národního jazyka vzbuditi ráčil!“

Tak volal šlechetný Galaš krajanům svým burcuje ospalé ze spánku, probudilým dodávaje srdce. Bylť on již proniknut paprsky vědomí nejen českého, nýbrž i slovanského, jak to projevil v Tajemném dubu slovy: „Ó šťastná Austrio! jenž's svůj trůn na téhož slavanské mocnosti tajemného stromu silněm upevnila pni. Bezpečná zajisté odpočineš na něm v čas každé válečné bouře; neb věrní a stateční Slavané obktráží tebe proti každému

násilí tvých závistivých sokův, a zastřou tebe egidou vlastenské lásky proti všem jejím pohromám. Marně se až posavad pokoušeli tvoji závistníci jeho podhrabati kořene, a tvou vladařskou na nich postavenou otrástit a vyvrátiti stolicí; byť by veškeré vůkol klesly, ona nicméně předci nepohnutelná zůstane; neb český lev bdí na jejím trnoží a nedopustí žádnému z nich blízkého k ní přístupu!"

Se srdcem nejvděčnějším a s úctou lásky plnou vzpomínati však musejí především Hranicáné na svého slavného rodáka. Málo je příkladů tak věrné oddanosti, jakou Galaš osvědčil nejobětavějším způsobem ke svému rodišti, jakož vůbec po všechny časy málo bylo takových lidumilů, kteří obětovali sebe a vše, co měli, bližním svým k umenšení bídy jejich.

Provozuje Galaš lékařskou praxi v Hranicích, míval časem i tolik nouze, že nejednou živil se malířstvím pokojův, a přece kolik šlechtěného přes to vykonal!

Aby se v lidu zanedbaném budila láska k jazyku a k osvětě, Galaš založil v Hranicích r. 1811 první společenskou knihovnu chrámovou, kteráž bohata byla na svou dobu a z níž nejen Hranicťi, nýbrž i obyvatelé krajiny okolní vypůjčovali sobě směli.

Vedle podporování školy, při níž schvální duchovní ředitel měl dosazen býti na naléhání Galašovo, k čemuž jednotlivci majetnější i po 1500 zl. složili, vymohl na štědrosti měšťana Kobra čtvero fundací. Tyto fundace pak pod jeho jménem (dárce nechtěl býti jmenován) přiděleny byly: na školní prémie, pro nejlepšího učitele, pro chudého otce neb vdovu ctnostně dítky vychovávající a pro nejctnostnější chudé děvče.

Mimo školu Galaš sám shromažďoval kolem sebe maličké, učil dítky kresliti, malovati, vyřezávat, jakož sám při roce 1818 poznamenává. Vedle slabého zraku ohluchl roku 1802 poněkud, neboť jemu na blízku udeřil hrom. Avšak přece učil do roku 1818 stále, jak dí: „Nieméně neustal jsem... tak že letošího roku 14 chlapcův a 2 děvčata zadarmo v témž umění cvičím. Toto vyučování, při němž se zavdy ke mravnému napomenutí a ku napravení srdcí příležitost namítala, bylo mi až dosud velikým potěšením, ač jsem od některých rodičů za to nic, leč veliký nevděk obdržel.“

Korunou lidumilství Galašova bylo pečování o churavé. Pohnut Galaš manželku svou, aby zatím jedno oddělení svého domu přepustili k obsluhování chudasův a bídých, opuštěných žebráků. Galaš sám obstarával chudým těm lékařskou pomoc. „Stravu a jiné potřeby musím na větším díle vyžebroti,“ zapsal si do paměti svých. Když pak šlechetná choť jeho Anna zemřela r. 1836, Galaš oplakává je, na památku její odevzdal celé své poboční stavení dobročinnému účelu, přijímaje nemocné, léče je sám a sám léky jim kupuje a svým sluhou je opatrovati dává. Míval velikou radost, když bývalí žáci jej navštěvovali.

„Avšak nechceš-li, aby ti lidé zle činili, nečin jim nic dobrého,“ zní heslo pessimistů. Nejednou vzpomněl si asi na tuto pravdu i šlechetný Galaš, když mu největší protivensství snášeti bylo za všechno dobré. Muž ten byl po všechn život takorčka churav a stíhán neštěstím. Churavost přivedla jej na předčasný odpočinek. Ale tu na odpočinku nejednou úplně ztrácel zrak pro svou námahu, tu po r. 1802 značně ohluchl, doslýchaje již bez toho málo ještě ze služby své vojenské, kdež mezi hřmějícími děly

raněné obvazoval; tu v Hranicích r. 1812 maluje světnici jednomu měšťanu spadl s lešení špatně upraveného, tak že na prsou si uškodil. Dle slov jednoho z žáků svých roku 1833 dobrý ten stařeček „hluchý, slepý a velmi sešlý byl.“ Přes to však více rmoutil se z nevděku. Nikdo není prorokem ve své vlasti. Ani Galaš nebyl. Již roku 1793 jakýsi tajný sok Galašův (lékař), mstivý prý padouch, div Galaše o život nepřipravil. Vytloukl Galašovi okna a mrští po něm do světnice těžkým kamenem. Sbíral-li pak Galaš na školu, činili mu příkoří právě ti, kterým dobrodiní prokazoval; založil-li špitálek u sebe, velmi bolestně nesl, že bouřili se proti lazaretu tomu lidé, kteří naň zhola ničímž nepřispěli. I vzdychnul si Galaš jednou: „Co za trpkosti jak ohledem téhož ústavu pro chudé nemocné, tak i ohledem založené ode mne knihovny a čtyř fundací pro školní prémie mi za vděk připadly, to milý pán Bůh nejlépe zná.“ Nicméně pevně nesl všecko zlé a odplácel dobrým. Takový je běh světa, a tak jednají šlechtetné povahy.

Konečně pokynul Pán dne 15. února r. 1840, a v 86. roce věku odvolal šlechtetného muže s tohoto světa.

* * *

První naši buditelé Galaš i Fryčaj byli mužové neobyčejně podnikaví a bystří. Oba udeřili na pramen a na čistý zdroj — na řeč lidu. Oba byli spisovatelé prostonárodní, nitro své podřizující potřebám lidu. O přízeň lidu pak ucházeli se tím, že sestupovali k němu, byť i někdy až za meze dobrého tónu. Ale za to lid je miloval, četl a zpíval. Byli více buditeli nežli spisovateli.

Jen nepatrnou měrou lišilo se povolání Fryčajovo od Galašova. Oba byli ducha zbožného, kněze

od nekněze nerozeznáš. Spisovatelskou povahou však Fryčaj loul více ku pracím mluvnickým, Galaš ku pracím dějepisným. Fryčaj udeřil na strunu pobožnosti, Galaš na strunu žertu a rozmaru, kteréžto struny nejzvučněji v nadrech lidu našeho zněly a znějí. Fryčaj daroval lidu duchovní píseň a kancionál, Galaš píseň světskou a knihu besední.

Fryčaj šel svou cestou jakožto spisovatel a stal se zvláštní individualitou mezi buditeli. Mnoho v duchu jeho je původnosti, mnoho česky ryzího živlu, což bylo vzácností při tehdejších prstonárodních spisovatelích českých. Galaš je povahou literární neméně samostatnou, samorostlou, ač tuším méně zdárnou. Způsob, jakým Galaš myšlenku pronáší, je tak zvláštní, klasicismem a tehdejší časovou strojeností prosáklý, že by spíše slušel dvěma stoletím předchozím nežli století 19. Ale byl to duch času!

I v tom dvojice naše jest si podobna, že ani Galaš ani Fryčaj neměli zvláštních darů básnických.

Ani Galaš přes hojný počet selanek, jež v zátiší venkovském skládal, neměl pravého posvěcení básnického. Jeví se nám spíše jako vzdělaný, vnímavou myslí obdařený muž, jenž vnikal v písemnictví současné jiných národův a jednotlivé štěpy jeho v půdu domácí přesazovati hodlal. Potkával se s menším zdarem. Podivuhodnou bystrost prokázal však tím, že všude odkazoval ke zřídům písně selské, že uznával cenu nářečí moravských a chápal se jich — ne-li z vědeckého stanoviska — aspoň k účelům probuzovacím, mnohdy se strany humoristické. Kdo z nás nezná pověstného listu, jež píše otec Hanák svému synovi na studiích? Onoho listu, jenž prošel všemi časopisy a sbírkami humoristickými?

Heřman Galaš nebyl básníkem, nebyl učením: ale s vroucím srdcem a nehasitelným zápalom přestoval to drahé slovo české, které posud jediným je naším chlebem vezdejším a mannou. O to drahé slovo české, pod nímž národnost svou ukrýváme, vedeme boj posud. Ono jest štítem naším zázračným. Galaš nedočkal se toho, ale dočkají se snad šťastnější potomci, že Hospodin uvede nás do země zaslíbené, kdež nasytí nás i právy českými, osvětou českou, blahobytem českým, to jest, že dopřeje nám všeho, čím národ stává se národem. Poně slovo, pouhý jazyk jest jen etiketou na nádobě, jež musí býti naplněna obsahem národním.

Podivuhodno jest, ve kterých končinách země moravské rozbřeskly se první myšlenky probuzení národního. V krajích východní Moravy. — A Hranicům patří čest, že zrodily prvního buditele domácího. Zdaž jim patří také čest, že jsou prvním probudilým městem moravským? Kéž vděčná slavnost Galašova, kdy studentstvo z Moravy východní na rodný Galašův dům vsadí pamětní desku s nápisem: „Zde žil a zemřel Josef H. A. Galaš, spisovatel český, buditel národa, občan obětavý * 1756 † 1840.“ — kéž tyto slavnostní dny 22. a 23. srpna přinesou vlahý deštík národní, jenž zúrodní pole a přinese národní myšlence požehnání!